

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 7-8

ЈУЛИ-АВГУСТ 1955

ГОДИНА VII

Vice-admiral **MATE JERKOVIĆ**

ПРОБОЈ OPERATIVNE GRUPACIJE IZ OKRUŽENJA

ОПЌА RAZMATRANJA

Uspješan proboj neke operativne grupacije¹⁾ iz okruženja najtješnje je povezan s uspješnom borbom u okruženju i pretstavlja njen završetak i krunu. Uspješnim probom iz okruženja može se smatrati samo onaj slučaj kad se neka operativna grupacija probije iz okruženja u takvom stanju da, poslije nebitne popune, sređivanja i odmora, može opet stupiti u nove borbe s izgledom na uspjeh.

Drugi svjetski rat uopće i naša Narodna revolucija posebno obiluju mnoštvom najrazličitijih borbi u okruženju i mnogim pokušajima ili uspješnim probom iz okruženja. Ove borbe su se odlikovale ne samo raznolikošću uslova i snaga koje su se borile u okruženju ili se probile iz okruženja, nego i bitnim razlikama u postupcima okruženih snaga, a u vezi s tim i u postignutim rezultatima.

Cilj ovog razmatranja jeste da se na osnovu iskustava iz Drugog svjetskog rata, a naročito našeg NOR-a, rasvijetle neki osnovni problemi koji proističu iz težine i složenosti probom iz okruženja neke operativne grupacije (kako samostalnog tako i kombinovanog probom²⁾). Ti problemi se, po mome mišljenju, mogu podijeliti na one koji se odnose na neposrednu pripremu probom i one koji se odnose na samo izvršenje probom.

Međutim, radi lakšeg razumijevanja ovih problema, smatram da je nužno rasvijetliti pojam i karakter probom, cilj i zadatke operativne

¹⁾ Pod »operativnom grupacijom« podrazumijevam ovdje snage od 3 i više divizija. Smatram da je ovaj termin elastičniji i podesniji za razmatranje ove teme nego neki formacijski naziv, naprimjer korpus ili armija. Ovo zbog toga što se u prošlom ratu gotovo nikada nije desilo da bi u okruženje pao i iz njega se probio neki kompletan korpus ili armija, a bez dijelova neke susjedne jedinice.

²⁾ Samostalan proboj iz okruženja vrši okružena grupacija sopstvenim snagama, bez neposrednog sadejstva sa snagama izvana, dok se u kombinovanom probom neka grupacija probija iz okruženja uz pomoć snaga izvana, kao što su deblokirajuće grupacije, vazdušni desanti, partizanski odredi ili slično.

grupacije pri probouju, i moralni faktor, tj. priprema ličnog sastava za probou, a u vezi s tim suštinsku razliku između borbe u okruženju i probouja iz okruženja i njihovu povezanost, pošto oni, kao što je u početku rečeno, stoje u najužoj vezi i na određeni način pretstavljaju jednu operativnu cjelinu.

Pojam i karakter probouja

Pod proboujem operativne grupacije iz okruženja treba podrazumijevati skup njenih aktivnih dejstava, povezanih jedinstvenom operativnom zamišljju, a usmjerenih na likvidaciju postojećeg okruženja i na ponovno spajanje okruženih snaga sa glavnim snagama van okruženja. Dok borba u okruženju pretstavlja *odbranbeni vid* dejstava neke grupacije u vrlo teškim uslovima³⁾, dotle je probou iz okruženja, kao što ćemo niže vidjeti, u svojoj osnovi *napadni vid* dejstava okružene grupacije u još težim i složenijim uslovima. Razlike su pritom u svakom pogledu velike.

Prvo, iako operativna grupacija još u toku borbe u okruženju vrši niz aktivnih dejstava — protivnapada i protivudara — ipak se sve te radnje bitno razlikuju od probouja iz okruženja. Razlika se sastoji, prije svega, u cilju tih aktivnih dejstava, a, dosljedno tome, i u opsegu snaga koje se angažuju u njima. Dok, naprimjer, operativna grupacija u toku borbe u okruženju poduzima protivnapade s ciljem da održi okruženi rejon u svojim rukama, da povрати ili poboljša neke položaje, da stabilizira u taktičkom ili operativnom smislu svoj borbeni poredak na ovom ili onom ostsjeku općeg kružnog fronta i t.s.l., dotle probou iz okruženja pretstavlja posljednji protivudar koji ona organizuje i vrši u okruženju sa ciljem likvidacije tog okruženja i izlaska iz njega. Za ostvarenje ovako različitih ciljeva potrebne su i različite snage. Dok se protivudari u toku borbe u okruženju vrše snagama koje gotovo nikada ne prelaze jednu trećinu ukupnih okruženih snaga, dotle se ovaj posljednji udar vrši osnovnim snagama i sredstvima okružene grupacije.

Drugo, kad okružena grupacija započne borbu u okruženju, njene snage mogu biti još relativno svježje i neistrošene, međutim, pri kraju te borbe, odnosno pred sam probou iz okruženja, ona obično raspolaže s više ili manje prorjeđenim jedinicama, daleko manjim količinama municije i pogonskog goriva, redovno ima veliki broj ranjenika, a ljudstvo joj je zamoreno u napornim borbama u okruženju, itd. Sem toga, prostorije kroz koje ona pri probouju nadire obično su porušene i opustošene dotadašnjim obostranim dejstvima.

Dalje, dok neka operativna grupacija pri vođenju borbe u uslovima okruženja može da koristi sve one prednosti koje uopće koristi branilac pred napadačem, u prvom redu pogodnosti koje pružaju uslovi zemljišta i njegovo uređenje u fortifikacionom pogledu, dotle je ona pri

³⁾ Vidi članak »Borba operativne grupacije u uslovima okruženja«, »Vojno delo«, broj 6/1951.

proboju iz okruženja dobrim dijelom lišena tih mogućnosti. Ona izlazi iz svojih dotadašnjih rovova i skloništa izlažući svoje jedinice okružujućem neprijatelju koji je bio prinuđen da sistematski nastupa i za sobom utvrđuje jedan po jedan kružni pojas, jer nije bio u mogućnosti da ranijim naglim prodorima razbije i uništi okruženu grupaciju. Prema tome, okružena grupacija, koja se praktično dotada branila, prelazi u napad protiv napadača, koji je sad u mogućnosti da koristi prednosti branioca.

Najzad, i taj zadnji napad okružene grupacije ili, točnije, protivudar, razlikuje se bitno od svakog drugog napada. Naime, proboj operativne grupacije iz okruženja poslije razbijanja kružnog obruča pretvara se, zapravo, u nastupni marš koji uz to ima i sve odlike oštupnog i dvostranog bočnog marša. Grupacija je na izvjestan način još uvijek okružena, samo što to nije više »statičko« okruženje u jednom rejonu, nego se stalno mijenjaju i prostor u kome se vodi borba i snage koje neprijatelj u pokretu angažuje protiv te grupacije. Za nju proboj iz okruženja znači i niz eventualnih susretnih bojeva, nju neprijatelj goni frontalno ili bočno, napadajući je sad s jedne sad s druge strane, a nekad istovremeno s obje; nju neprijatelj tuče iz vazduha. Dalje, u samom početku prodora, iako se njeno osnovno dejstvo sastoji u tome da napadom probije obruč i razbije blokadu na određenom ostsjeku fronta, ona ipak mora jednovremeno da brani svoje bokove i pozadinu. Ova odbranbena dejstva njenih zaštitnih dijelova traju sve dotle dok glavnina ne iziđe iz okruženja. No, s obzirom na to da i zaštitni dijelovi treba da iziđu iz okruženja, oni su dužni da poslije određenog vremena pređu sa pozicione odbrane na manevarsku. I dalje, kad se okružena grupacija odvoji od snaga koje su je okružavale, može doći, kao što je napomenuto, do običnog ili paralelnog gonjenja od strane neprijatelja. Napokon, u nekim slučajevima ona može na svom putu izvlačenja iz okruženja pasti ponovo u okruženje, itd. Prema tome, iako proboj iz okruženja u osnovi nosi karakter nastupanja, ipak se može reći da je to poseban vid aktivnog dejstva u kome, pored pretežnih elemenata napada, ima i elemenata svih drugih vidova borbe.

Ovi osnovni momenti koji određuju karakter proboja iz okruženja istovremeno su i osnovni objektivni momenti koji čine ovaj proboj izvanredno teškim i složenim vidom borbe. Zbog toga se od okruženih jedinica traže krajnja moralna, intelektualna, fizička i materijalna naprezanja da bi proboj iz okruženja uspio.

Pa ipak, iskustva iz historije ratova, u prvom redu iz Drugog svjetskog rata, a osobito iskustva našeg NOR-a, pokazuju da je proboj iz okruženja moguć, ali da se može uspješno izvršiti samo ako okružena grupacija i njena pretpostavljena komanda van okruženja predvide i učine sve ono što je nužno, što je moguće i što uslovljava uspješan proboj. Evo nekoliko takvih primjera:

1 i 2 proleterska, 3 udarna i 7 baniska divizija i Drinska operativna grupa (od tri brigade) su za vrijeme Pete neprijateljske ofanzive 1943 godine ne samo uspješno izvršile proboj iz okruženja pet puta jačeg neprijatelja, nego su odmah poslije toga počele da čiste uporišta okupa-

tora u Istočnoj Bosni; 1941 godine 67 sovjetska divizija probila se uspješno iz okruženja Nijemaca u rejonu Novgoroda; 1942 godine 19 sovjetska divizija se isto tako uspješno probila iz njemačkog okruženja u rejonu Tule; u proljeće 1943 godine 4 slavonska divizija NOVJ je, poslije uspješnog proboja iz okruženja, okružila i uništila čitav Paveličev t.z.v. »Slavonski zdrug«⁴⁾; u proljeće 1944 godine Petrinjska ustaška bojna uspješno se probila iz okruženja jedinica VI slavonskog korpusa NOVJ iz rejona Kutjevo, i ako su snage toga korpusa bile jače tri do četiri puta⁵⁾; početkom 1944 godine 11 i 42 njemački korpus su se uspješno probili iz ruskog »kotla« u rejonu Čerkasi, a nešto kasnije i 1 njemačka tenkovska armija iz rejona Dunajevci⁶⁾; početkom decembra 1950 godine, u Korejskom ratu, u rejonu Čosin, probila se iz okruženja glavnina američke grupacije, sastavljena od 7 pešadijske, 1 mornaričke divizije i dijela 10 korpusa⁷⁾.

Postoji, doduše, mnogo veći broj neuspjelih pokušaja proboja iz okruženja, ali se na osnovu pažljive analize većine tih slučajeva može doći do gotovo istog zaključka: da bi proboj uspio samo da se okruženi u toku okruženja i pri proboju iz okruženja drukčije postavio i radio.

Tako se, naprimjer, 97 njemački korpus, kada su ga snage naše IV armije koncem aprila i početkom maja 1945 godine okružile u rejonu Rijeka — Ilirska Bistrica, nije mogao uspješno probiti iz okruženja više zbog grešaka njemačke komande van okruženja (general fon Ler) i grešaka komandanta korpusa nego zbog objektivnih razloga. Prije svega, fon Ler je naredio korpusu da zadrži taj rejon po svaku cijenu. Samim tim korpus je u datoj situaciji bio osuđen na uništenje. Dalje, jedinice 97 korpusa izgubile su još u toku borbe u okruženju izvjesne ključne položaje bez kojih je kasnije bilo vrlo teško i pomišljati na uspješan proboj. Kad je, napokon, 3 maja, komandant korpusa ipak odlučio da se na svoju odgovornost probije iz okruženja, bilo je već kasno: operativno okruženje je već bilo pretvoreno u čvrsto i prostorno preusko taktičko okruženje (na prostorijski oko 20 x 10 km). Osim toga, komandant korpusa je postrojio borbeni poredak za proboj koji nije odgovarao stvarnoj situaciji: riješio je da se probije sa dvije samostalne grupe na dva odsjeka, a nije se rasteretio prevelike komore, tako da je ona kasnije zakrčila put svojim sopstvenim trupama, zbog čega je jedna divizija morala mijenjati svoj pravac pokreta. Napokon, ni cilj proboja ni zadatak korpusa u cjelini nisu odgovarali konkretnoj situaciji, jer korpus u to vrijeme nije imao više s kim da se spoji van okruženja, čak i da je uspio da se probije iz okruženog rejona⁸⁾.

⁴⁾ Vidi »Borbe u Slavoniji za vrijeme Četvrte i Pete neprijateljske ofanzive« izd. »Narodna armija«, 1952 godine.

⁵⁾ Vidi »Arhiv NOR za Slavoniju«, Vojnoistorijski institut JNA.

⁶⁾ Vidi »Military Review« broj 3, juni 1951 godine.

⁷⁾ Vidi, general-pukovnik Peko Dapčević »Rat u Koreji« izd. »Narodna armija«, 1951, str. 28—29 i »Military Review« br. 3, juni 1951, str. 62.

⁸⁾ Vidi, general-ppukovnik Pavle Jakšić: »Oslobodilački pohod na Trst«, izd. »Vojno delo«, 1952, str. 281—316.

Prema tome, na osnovu iskustava Drugog svjetskog rata treba odbaciti ranije prilično utvrđeno shvatanje da okruženje znači isto što i uništenje okruženog. Drugim riječima, iskustvo nas uči da uspjeh proboja zavisi ne samo od objektivnih momenata i uslova, nego, u velikoj mjeri, i od niza subjektivnih momenata, kao što su: moralna priprema i stanje ličnog sastava do i uoči proboja, pravilno određivanje cilja proboja, pravilno i realno određivanje zadataka grupaciji koja se probija, pravilan izbor i blagovremeno obezbjeđenje ostsjeka proboja, izbor najpovoljnijeg pravca proboja, najcjelishodnije postrojavanje borbenog poretka koje treba da ogarantuje sigurnost proboja do njegovog potpunog izvršenja, svrsishodna organizacija komandovanja i veze, vještina operativno-taktičkog izvođenja proboja itd.

Cilj i zadaci operativne grupacije pri probouju

U prošlom ratu bilo je slučajeva da je neka operativna grupacija primala borbu u okruženju na osnovu odluke više komande. Dosljedno tome, ona nije smjela da napušta okruženi rejon i da se probija iz okruženja ako za to ne bi dobila naređenje ili odobrenje od te komande. Samo u slučajevima kada između komande i okružene grupacije i njene pretpostavljene komande nije bilo nikakve veze, komanda okružene operativne grupacije mogla je i bila je dužna da samoinicijativno donese odluku za proboj iz okruženja, ako bi prijetila opasnost da grupacija pretrpi velike žrtve ili da bude uništena ukoliko bi i dalje produžila borbu u okruženju. Međutim, ona je i tada bila dužna da u duhu opće zamisli više komande svestrano ocijeni da li je u datom momentu korisnije izvršiti proboj ili se još izvjesno vrijeme boriti, pa makar i uz cijenu većih žrtava.

Kada će viša komanda izdati naređenje da se okružena grupacija probija, a kad će riješiti da se i dalje bori u uslovima okruženja, zavisice, po mome mišljenju, od ovih osnovnih momenata: prvo, kakav je cilj i kakvi su zadaci postavljeni snagama u okruženju odlukom da se primi borba u okruženju; drugo, do koje su mjere okružene snage u datom momentu izvršile te zadatke; treće, u kakvom je stanju okružena grupacija i kakvi su izgledi (s obzirom na stanje, namjeru i dejstva neprijatelja) za dalju uspješnu borbu u okruženju u momentu kada se postavlja pitanje proboja.

U vezi s tim, a na osnovu iskustava iz prošlog rata, može se reći da će okružena grupacija preduzeti proboj iz okruženja u jednom od ova tri osnovna slučaja:

— kad njen zadatak bude da za tačno određeno vrijeme veže za sebe izvjesne snage neprijatelja, jer se ona, poslije isteka predviđenog vremena, može probiti iz okruženja bez posebnog naređenja ili dozvole više komande, ukoliko se u međuvremenu u situaciji ne bi nešto bitno izmijenilo;

— kad naredi pretpostavljena komanda;

— kad okružena grupacija izgubi mogućnost svake veze sporazumjevanja s pretpostavljenom komandom ili ako joj bude prijetila sigurna opasnost od potpunog uništenja.

U svakom slučaju, cilj proboja će biti isti: da se okružene snage i sredstva sačuvaju od uništenja što je više moguće, da bi se poslije izvjesnog vremena, nakon sređivanja, mogle ponovo upotrebiti za izvršenje drugih zadataka.

Okružena grupacija može vršiti proboj u sve strane, ali su karakteristični proboji u dva osnovna pravca: prema glavnini snaga van okruženja, što je češći slučaj, ili u sasvim obratnom pravcu, tj. u duboku operativnu pozadinu neprijatelja, o čemu će na posebnom mjestu biti riječi. U prvom slučaju, cilj proboja iz okruženja sastoji se u tome da se okružena grupacija spoji s glavninom snaga van okruženja, i da poslije toga, u novostvorenoj situaciji, izvršava zadatke koje joj odredi viša komanda. U drugom slučaju, cilj proboja u operativnu pozadinu neprijatelja sastoji se u tome da se što temeljitije dezorganizuje neprijateljska pozadina i omete rad neprijatelja na tom dijelu općeg fronta.

Zadaci koji stoje pred nekom okruženom operativnom grupacijom u toku proboja iz okruženja proizlaze iz pojma proboja uopće, kao i iz cilja toga proboja. Ako je cilj proboja bio spajanje s glavninom snaga više komande, onda je okružena grupacija u prošlom ratu, redovno imala bliži zadatak da iznenadnim i odlučnim protivudarom svojih glavnih snaga na određenom otsjeku (ili određenim otsjecima) probije kružni front neprijatelja i da, uništavajući njegovu živu silu i ratnu tehniku na pravcu proboja, što prije izbije u pozadinu okružavajućeg neprijatelja. Njen slijedeći zadatak se sastojao u tome da svojim odlučnim nastupanjem, štiteći se sa svih strana i uništavajući neprijatelja na pravcu proboja, što je moguće brže pređe prostor od napuštenog kružnog rejona do glavnine snaga svoje pretpostavljene komande.

Ako je pri probouju iz okruženja toj grupaciji sadejstvovala deblokirajuća grupacija izvana (a to je u praksi njemačke armije u prošlom ratu bio gotovo redovit slučaj), onda se u osobito povoljnim slučajevima bliži zadatak okružene grupacije sastojao u tome da poslije iznenadnog proboja obruča, u sadejstvu s deblokirajućom grupacijom izvana, okruži i uništi one snage neprijatelja koje je ovaj angažovao za sprečavanje proboja. Ovo može ući u okvir slijedećeg zadatka, što zavisi od snage deblokirajuće grupacije.

Posljednji zadatak koji se u prošlom ratu redovno postavljao grupaciji koja se probijala iz okruženja u toku ili, bolje reći, pri završetku proboja, sastojao se u tome da energičnim udarom, samostalno ili u taktičkom sadejstvu sa dijelom snaga više komande, probije vanjski i posljednji obruč neprijatelja i, uništavajući njegovu živu silu i ratnu tehniku, uđe u sastav snaga van okruženja. Time se proboj iz okruženja neke operativne grupacije i završavao.

Kakvi će biti njeni zadaci poslije toga, zavisi u prvom redu od njenog stanja po završenom probouju, a zatim od situacije na frontu, od

potreba, mogućnosti i daljnjih operativnih namjera više komande. U Drugom svjetskom ratu je grupacija, koja je uspješno završila borbu u okruženju i izvršila proboj iz okruženja, najčešće dobijala jedan od slijedećih zadataka:

— da se koncentriše, sredi i popuni ljudstvom i tehnikom negdje u operativnoj dubini, da bi se poslije toga kao rezerva više komande upotrebila prema zahtjevima situacije;

— da odmah posjedne i brani skoro redovno pasivni dio općeg odbranbenog fronta, što je i razumljivo, jer i one jedinice koje se izvuku iz okruženja uz najpovoljnije uslove nisu podesne za dejstva na pravcu glavnog udara neprijatelja;

— da posjedne i organizuje odbranu na jednom od slijedećih odbranbenih pojaseva u dubini odbrane.

U svakom slučaju, viša komanda treba da daje što lakše zadatke grupaciji koja je završila proboj iz okruženja, jer će takva grupacija skoro uvijek biti i materijalno i fizički, a najčešće i psihički iscrpljena. S obzirom na to, iskustvo je pokazalo da je najbolje, naravno, ako ostali uslovi to dozvoljavaju, takve jedinice stavljati u rezervu, odmah ih popunjavati ljudstvom i materijalom i dati im potrebno vrijeme za odmor i sređivanje.

Povezanost borbe u okruženju s probom iz okruženja

Bez obzira na to što je neka operativna grupacija primila borbu u okruženju s ciljem da zadrži određeni rejon kao placdarm važnog značaja, do prelaza više formacije u protivofanzivu i spajanja sa tom grupacijom u okruženom rejonu, ili na to što je dobila zadatak da, držeći taj rejon, veže za sebe neke snage neprijatelja samo za određeno vrijeme, a zatim da se probije iz okruženja u najpodesnijem pravcu, odnosno bez obzira na to da li su borbe u okruženju i proboj iz okruženja unapred planirani ili su razvojem situacije bili iznuđeni — iskustvo je pokazalo da je uvijek nužno da borba grupacije u okruženju od samog početka bude organski povezana s probom iz okruženja.

U čemu bi se, prema iskustvu, ogledala ta organska povezanost?

Prije svega, ne može biti govora o uspješnom probom iz okruženja one grupacije koja, naprimjer, pokušava da se probije iz okruženja kadju je neprijatelj već taktički stegao, rascjepkao na dijelove, itd. Tu se može govoriti, eventualno, samo o uspješnom izvlačenju iz okruženja njenih pojedinih dijelova, a ne grupacije kao operativne cjeline. Unutarnja povezanost borbe neke operativne grupacije u uslovima okruženja sa njenim probom iz okruženja ogleda se u slijedećem: čim se pojavi opasnost operativnog okruženja, čim je riješeno da se neka grupacija bori u okruženju, komanda tih snaga dužna je da još pri određivanju prvih položaja za kružnu odbranu vodi računa ne samo o tome da njene snage držanjem tih položaja obezbijede uspješnu borbu u okruženju, nego i o tome da im držanje izabranih položaja kasnije obezbijedi i uspješan proboj iz okruženja.

Iskustvo je pokazalo da je pravilno djelovala ona okružena grupacija koja je u toku čitave borbe u okruženju sva svoja aktivna dejstva (protivnapade i protivudare na određenim odsjecima) usmjeravala ne samo na to da se povrate i učvrste položaji koji garantuju stabilnost borbenog poretka za uspješnu borbu u okruženju, nego i na to da se zauzmu i najupornije brane one dominantne točke, položaji, defileji, itd., koji će kasnije sami po sebi olakšati proboj iz okruženja. Tako su, naprimjer, uljeto 1943 godine, za vrijeme Pete neprijateljske ofanzive, Drinska operativna grupa, a nešto kasnije 7 baniska i 1 proleterska divizija, oko 18 dana vodile krvave borbe za održanje dominantnih položaja na liniji Čajniče — Foča — Sutjeska, odbijajući sve napade dijelova njemačke 7 SS »Princ Eugen« divizije, 118 i 369 pješadijske divizije, obezbijedivši na taj način našoj okruženoj grupaciji kasniji proboj iz okruženja⁹⁾.

Ili, drugi primjer. Njemačka operativna grupacija »Stemmermann« je za vrijeme borbe u okruženju u prvoj polovini februara 1944 godine zauzela i sve do proboga zadržala jedno bilo na jugozapadnom dijelu rejona okruženja, koje joj je omogućilo da kasnije baš na tom odsjeku koji je držalo dvanaest ruskih divizija izvrši proboj iz okruženja¹⁰⁾.

Ako je u toku borbe u okruženju okružena grupacija prinuđena da ustupi napadaču ovaj ili onaj dio okruženog rejona, što najčešće i biva, tada će komanda grupacije, ustupajući dio zemljišta, svakako voditi računa prvenstveno o interesima budućeg proboga iz okruženja i nipošto neće dozvoliti da se napadač dočepa onog rejona ili položaja koji su od odlučujućeg značaja za kasniji uspješan proboj.

Gore navedeni primjeri, a naročito onaj iz naše prakse, jasno ilustruju ovu postavku. Naše snage, uporno se braneći u okruženju (na prostorijski početnih razmjera 120 x 70 km), pod jakim pritiskom nadmoćnog neprijatelja, ustupale su stopu po stopu zemljišta okruženog rejona, tako da se pred kraj borbe u okruženju, odnosno uoči proboga iz okruženja, naš kružni rejon sveo na razmjere 55 x 20 km, ali su spomenute položaje na zapadnom odsjeku kružnog fronta naše jedinice držale do zadnjeg časa borbe u okruženju.

Forme manevra pri probogu iz okruženja

Frontalni udar na jednom odsjeku kružnog fronta s razvojem uspjeha u dubinu bio je najčešće primjenjivan pri probogu grupacije iz okruženja u prošlom svjetskom ratu. Ova forma manevra je toliko često primjenjivana da je gotovo jedina dobila zakonsko mjesto u savremenoj teoriji. Ako imamo u vidu sve teškoće pred kojima stoji neka operativna grupacija neposredno prije proboga iz okruženja, i ako se sjetimo koji je njen osnovni cilj i zadatak pri probogu, onda postaje sasvim jasno da je svaka druga forma manevra manje podesna i prihvatljiva za proboj

⁹⁾ Vidi, Đ. Kladarin: »Slom Četvrte i Pete ofanzive«, str. 276—322.

¹⁰⁾ Vidi, H. D. Lind: »Break-out from encirclement«, »Military Review«, broj 3/51, str. 53—54.

iz okruženja. Pa ipak, ovo ne znači da se za proboj iz okruženja ne može primijeniti i neka druga forma manevra, kao naprimjer, manevar *kombinovanih* koncentričnih udara prikupljenim snagama na dva ostsjeka kružnog fronta, a s ciljem ostsjecanja, okruženja i uništenja jednog dijela neprijateljskih snaga i kasnijeg pokreta snaga u dvije paralelne kolone¹¹). No, ova forma manevra dolazi u obzir samo u izuzetnim slučajevima, tj. kada je neprijatelj, koji neposredno okružava, relativno brojno i po kvalitetu slab; kad su se relativno manje snage neprijatelja uklinile na nekom ostsjeku kružnog fronta i time stvorile mogućnosti okruženom da ih pri probou bočnim udarima ostsječe i okruži. Međutim, ovaj manevar je vrlo riskantan, jer grupisanje na dva ostsjeka proboua ionako relativno slabih snaga okruženog može da dovede do toga da neprijatelj spriječi proboj jednoj od tih grupacija, a samim tim da uspori, pa čak i potpuno osujeti proboj snaga u cjelini¹²). Prema tome, komanda okruženih snaga uvijek će morati, prije nego što se odluči za ovakvu formu manevra, temeljito ocijeniti odnos i mogućnosti svojih i neprijateljskih snaga u konkretnom slučaju, kao i to da li je u stanju da pored svog osnovnog cilja i zadatka — proboj iz okruženja — postigne još i usputni cilj — okruženje i uništenje određenih snaga neprijatelja.

Iz ovih činjenica proizilazi konstatacija da bi, načelno, još manje izgleda na uspjeh imao proboj koji bi bio planiran na manevru razbijanja obruča na tri, četiri ili više raznih ostsjeka općeg kružnog fronta, osobito ako udarne grupe u toku proboua nemaju mogućnosti da neposredno sa djelstvuju jedna drugoj u taktičkom pogledu. No, u rijetko izuzetnim slučajevima ni ovakav manevar nije apsolutno isključen. Za primjenu ovakve forme manevra treba da postoji nekoliko bitnih uslova, kao naprimjer: da neprijatelj neposredno okružava grupaciju s takvim snagama koje su sposobne samo da blokiraju, a ne i da je aktivnim djelstvima drobe i stežu obruč; da neprijatelj nije uspio utvrditi pojas okruženja u inženjerisko-fortifikaciskom pogledu; da je zemljište u taktičkom pogledu podesno za proboj na više ostsjeka; da je komanda okružene grupacije dobila naređenje da podijeli snage i da njeni pojedini dijelovi djelstvuju manje-više samostalno u pozadini neprijatelja kao partizanski odredi i t.s. Takvu formu manevra u približno sličnim uslovima uspješno je primijenila komanda III operativne zone (Slavonija) aprila 1943 godine, kada su, za vrijeme neprijateljske »Braun« ofanzive, snage 4-te slavonske divizije NOVJ i tri partizanska odreda bili okruženi u rejonu Slavenskog Gorja (Papuk i Psunj). Spomenute naše jedinice probile su se iz okruženja u četiri razna pravca, i to: četiri bataljona u pravcu Zvečevo — Jankovac — Gradac (Dilj Gora); četiri bataljona u pravcu

¹¹) Sličnu formu manevra izabrala je njemačka komanda operativne grupacije od dva korpusa pri probouju iz okruženja iz rejona Čerkasi, februara 1944. Proboj je uspio. (Vidi, »Military Review«, br. 3/1951.)

¹²) Takvu grešku učinio je komandant 97 njemačkog korpusa pri pokušaju probouja iz okruženja u rejonu Rijeka — Bistrica. Proboj nije uspio. Korpus je uništen, odnosno zarobljen. (Vidi, gen. Pavle Jakšić: »Oslobodilački pohod na Trst«, str. 296.)

Zvečevo — Cikote — Okučani (Psunj planina); dva bataljona u pravcu Zvečevo — Voćin — Đulaves (Bilogora) i dva bataljona u pravcu Zvečevo — Koreničani — Turčević Polje (Bilogora).

Ovakva forma manevra nije preporučljiva ako ne postoji bilo koji od navedenih uslova.

Isto tako nije preporučljivo postepeno i neorganizovano izvlačenje iz okruženja sitnih međusobno nepovezanih grupica. Ovakovo »rješenje« komande okružene grupacije samo bi išlo na ruku napadaču, jer ovaj baš i nastoji svim silama i sredstvima da okruženu grupaciju razbije na dijelove i da je tako tuče po dijelovima. Praksa je pokazala da je slučaj proboja odvojenim grupama bez jedinstvenog plana u raznim pravcima uvijek dovodio do uništenja okruženog. Takvu sudbinu doživjela je, na primjer, njemačka grupacija od jedanaest divizija u rejonu Korsunj — Ševčenka februara 1944 godine, koja je pokušala da se po dijelovima, u raznim pravcima, izvuče iz okruženja.

Moralni faktor i priprema ličnog sastava za proboj

Poznato je iz iskustva da, pored ostalog, i sam vid borbe djeluje neobično snažno na borbeni elan, borbenu disciplinu, upornost, fizičku izdržljivost, psihičko raspoloženje trupa — ukratko na moral u užem smislu te riječi. Tako, naprimjer, jedna te ista jedinica, kao cjelina, pa i borac pojedinac, ispoljava mnogo veći stepen hrabrosti kad se nalazi u napadu nego kad se brani; sasvim je drukčije moralno raspoloženje jedinica kad nastupaju, kad gone neprijatelja, nego kad odstupaju, odnosno kad su gonjene od neprijatelja; viši je moral neke jedinice kad se poziciono brani nego kad to radi u obliku manevarske odbrane, itd. Nije ovdje potrebno detaljnije objašnjavati zašto je to tako. Može se samo općenito reći ovo: što je vid borbe teži, to je i moral trupa u većem iskušenju; i dalje, što je vid borbe teži, za uspješan završetak te borbe potreban je viši, čvršći i postojaniji moral, a dosljedno tome potrebne su i solidnije pripreme i mjere za učvršćenje i održanje toga morala.

U vezi s tim može se bez rezerve reći da ni u jednom vidu borbe moral trupa nije toliko ugrožen kao pri borbi u okruženju. Međutim, iz dosadašnjeg izlaganja vidjeli smo da je proboj iz okruženja još teži i složeniji vid borbe nego borba u okruženju. Pa ipak, kad je riječ o moralu trupa u ta dva vida borbe, onda možemo zapaziti jednu vrlo interesantnu pojavu, koja na prvi mah protivriječi gore izloženoj zakonitosti o odnosu težine borbe i nepokolebljivosti morala. Naime, onog momenta kad okružene komande, jedinice, pojedinci saznaju da je završeno s borbom u okruženju i da pretstoji proboj iz okruženja — naglo se diže moral kod cjelokupnog sastava; iznenada se odnekud osjeća naglo poboljšanje raspoloženja onih istih ljudi koji su postepeno postajali tmurni, bezvoljni, apatični, uslijed duge i teške borbe u uslovima okruženja; iznenada niču nove fizičke snage za savlađivanje dugih marševa radi pregrupacije; iznenada se javlja riješenost da se neustrašivo jurne na

okružavajućeg neprijatelja i da se on pregazi borbom prsa u prsa u njegovim rovovima, itd.

Otkuda taj iznenadni psihički i fizički obrt?

Psihološki posmatrano — stvar je potpuno jasna. Svaki pojedinac i svaka jedinica kao cjelina, od prvog momenta borbe u okruženju nosi u sebi intenzivnu želju da se probije iz okruženja, jer okruženje samo po sebi znači za okruženog izvjesnu izolaciju, izvjesno zarobljavanje; ono u sebi sadrži latentnu opasnost uništenja okruženog. I što borba u okruženju duže traje, što se obruč više steže, što se jasnije čuje ili osjeća vatra s jednog kraja kružnog fronta na drugom, što su, ukratko, veći i duži fizički i psihički naponi okruženog — to on sve snažnije osjeća težinu svog položaja, sve teže ga izdržava, sve manje ima vjere u uspješan završetak i, naravno, sve snažnije želi da iziđe iz takve situacije. I sad, kad je doneseno rješenje da se probija iz okruženja, to zapravo znači da je pogođena želja svih okruženih, da rješenje najstarije komande u okruženju sadrži upravo ono što čitav lični sastav bez izuzetka naj snažnije želi, osjeća, hoće. Takvo apsolutno jedinstvo misli i želja u ratu u drugim borbenim situacijama zaista se rijetko može sresti! Eto, odatle dolazi taj nagli uspon morala okružene grupacije.

Ali, razuman i iskusan starješina treba da bude oprezan u odnosu na tu pojavu. To iznenadno podizanje morala proističe faktično iz prirodnih izvora morala¹³⁾, iz najelementarnijeg nagona za održanje jedinice i zbog toga se takav moral manifestuje u jedinstvu volje čitave grupacije i hrabrosti pojedinca — samo dotle dok se proboj uspješno razvija. Međutim, onog momenta kad proboj dođe u krizu (a kritičnih točaka ima gotovo pri svakom probou), taj opći borbeni elan može naglo da splasne, on može da se iznenada pretvori u svoju protivurječnost, on može da se pretvori u opću paniku, koja, razumije se, može imati za posljedicu jedino rasulo grupacije, a samim tim i likvidaciju, zarobljavanje ili uništavanje mase jedinica, odnosno pretežne glavne grupacije. Zato pitanje učvršćenja i održanja morala grupacije treba da počiva na drugim, čvršćim osnovama (nego što je ovaj nagon). Smišljene pripreme ličnog sastava još u toku borbe u okruženju, a osobito uoči probouja, imaju vanrednog značaja za uspješan završetak probouja iz okruženja.

Na što, načelno, treba postaviti težište tih priprema¹⁴⁾?

Po mome mišljenju, potrebno je, prije svega, uvjeriti čitav lični sastav u svrsishodnost i korisnost konkretne borbe u okruženju, bez obzira na to da li je njihova jedinica pala u okruženje odlukom starije komande ili je na to bila prinuđena razvojem situacije. Imamo li za takvo

¹³⁾ Vidi članak »Čovjek i tehnika u savremenom ratu«, »Vojnotehnički glasnik«, broj 2/1954, str. 84—90 i »Psychology for the fighting man«, izd. »The infantry journal«, 1953, str. 306—312.

¹⁴⁾ Ovdje, naravno, nije riječ o prethodnom, dugotrajnom mirnodopskom moralno-političkom vaspitanju ličnog sastava. Radi se isključivo o neposrednim pripremama boračkog sastava u konkretnoj borbenoj situaciji.

uvjeravanje činjeničnih osnova? Imamo. Činjenica je, kao što smo vidjeli, da borba u okruženju neke operativne grupacije može često biti efektivnija i korisnija za cjelokupni front nego da ta grupacija brani ovaj ili onaj sektor fronta u normalnim uslovima. Na toj činjenici, kao osnovi, treba vršiti sve ostale pripreme ličnog sastava od prvog momenta kad je neka grupacija započela borbu u okruženju.

Drugo, svakom pripadniku okružene grupacije potrebno je otvoriti perspektivu kroz obrazloženje i dokazivanje mogućnosti uspješne borbe u okruženju i uspješnog proboja iz okruženja kad za to dođe momenat, ne krijući pri tome sve poteškoće s kojima će se okruženi imati da bore do tog momenta. Iskustvo je pokazalo da je vrlo pogrešno kriti od ličnog sastava težinu situacije u kojoj se jedinica našla došavši u okruženje, jer je tu ozbiljnost situacije ionako nemoguće sakriti, pošto će je uskoro lično osjetiti svaki pojedinac.

Treće, svakom pojedincu treba da postane jasno da je uspješan proboj iz okruženja apsolutno uslovljen uspješnom borbom u okruženju, koja je zavisna od držanja i dejstva svakog pojedinog vojnika; da bilo kakva špekulacija pojedinca, sračunata na to da u toku borbe u okruženju sačuva lični život i da tako dočeka momenat proboja, zapravo predstavlja lošu računicu, jer do tog proboja nikad neće moći ni doći bez maksimalnog zalaganja svakog pojedinca do proboja.

Dalje, uoči samog proboja treba uvjeriti svakog pojedinca da je uspješan završetak proboja zagarantovan samo i jedino u tom slučaju ako svaki daje od sebe maksimum, ako svi zajedno budu dejstvovali s jednim jedinstvenim ciljem: da se čitava grupacija uspješno probije iz okruženja. Treba da prodre do svijesti svakog vojnika to da bilo kakav pokušaj odvojenog dejstva pojedinaca ili grupica jeste upravo ono što neprijatelj želi, tj. da razbije okruženog na što sitnije dijelove radi njegovog što lakšeg i što potpunijeg uništenja. Praksa je pokazala da ništa nije pogibelnije i štetnije za uspjeh proboja nego pokušaj da se svaki pojedini vojnik priprema na samostalno izvlačenje iz okruženja. Ovakvi pokušaji su ne samo pogrešni, štetni i pogibelni s taktičke točke gledišta, jer zapravo konveniraju neprijatelju, nego su i katastrofalni po moral grupacije, odnosno pojedinca, pošto u tom slučaju svaki vojnik gubi vjeru u svog starješinu i njegovo rukovodstvo (jer u tome vidi kapitulaciju starješine prije početka bitke) kao i vjeru u mogućnost uspješnog proboja čitave jedinice. Ukratko, takvi pokušaji djeluju na lični sastav krajnje demoralizatorski tako da se unaprijed može računati da takav proboj neće uspjeti, jer se mjesto šakom bije prstima.

Napokon, posebno je potrebno objasniti mjesto i ulogu svakog pojedinog ešelona grupacije pri probou, kako bi svaki pojedini vojnik što lakše shvatio i našao svoje lično mjesto i ulogu u tome. Svaki borac

prvog (udarnog) ešelona mora, naprimjer, da bude svijestan da od njegove lične hrabrosti, predanosti, udarnosti, brzine dejstva itd., zavisi uspjeh borbe ne samo njegovog ešelona nego i drugog i trećeg i svih ostalih ešelona. I obratno, svaki borac trećeg (zaštitnog) ešelona mora biti načisto s tim da od njegove upornosti i izdržljivosti na određenom položaju zaštitnice, od njegove brzine i vještine uzastopnog mijenjanja položaja, itd., zavisi uspjeh ne samo njegovog, zaštitnog ešelona, nego i udarnog ešelona i ešelona bočnog obezbjeđenja (drugog), ukratko čitave grupacije, pa prema tome i pobjeda, uspjeh i spas njega kao pojedinca. Ako igdje ima mjesta praktičnoj primjeni velike izreke »da svaki borac mora da shvati i pozna je manevar svoga komandanta«, onda to ima mjesta i smisla i duboko je opravdano u uslovima borbe u okruženju, a posebno pri probouju iz okruženja (čuvajući, naravno, u tajnosti do zadnjeg momenta ono što treba čuvati).

Sve u svemu, moralne pripreme ličnog sastava okružene grupacije treba da baziraju na svijesti pripadnika te grupacije, na njihovom znanju i tvrdom uvjerenju da je borba njihove grupacije u privremenom okruženju potrebna i općekorisna u datom momentu, da je ta borba vrlo teška, ali da se ona može u savremenim uslovima uspješno voditi, da je proboj iz okruženja moguć i da uspjeh zavisi u prvom redu od čvrste borbene discipline i jedinstvenog i punog zalaganja svih okruženih.

Takvu pripremu moguće je izvršiti jedino uz puno zalaganje čitavog starješinskog kadra, počevši od najstarijih komandanata pa do najnižih starješina. A za to su potrebne dvije stvari: prvo, nepokolebljiva uvjerenost čitavog komandnog sastava u uspješan ishod borbe i njihovo adekvatno držanje i, drugo, njihov neposredan kontakt s borcima, stalan obilazak jedinica i objašnjavanje svih preduzetih i potrebnih mjera.
